

*Копилець Є.В., канд. пед. наук,
заст. директора з навчально-виховної роботи
КЗ «Полтавський обласний центр
національно-патріотичного виховання,
туризму і краєзнавства
учнівської молоді Полтавської обласної ради»,
poltour75@gmail.com*

ВИХОВАННЯ ПАТРІОТИЗМУ ШЛЯХОМ ОРГАНІЗАЦІЇ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧОЇ РОБОТИ У ГУРТКАХ ПРИРОДНИЧОГО СПРЯМУВАННЯ

У нашому педагогічному досвіді два з половиною десятиліття керівництва роботою туристсько-краєзнавчих гуртків. Здебільшого це гуртки географічного та екологічного краєзнавства. Краєзнавчо-дослідницькі роботи, які виконували вихованці, мали відповідну тематику: «Орнітофауна Руднянського лісництва та особливості її поширення», «Геоморфологічний аспект діяльності бобра річкового», «Гідроекологічні дослідження та експрес-оцінка стану річки Кобелячка в її нижній течії», «Екологічний туризм на заповідних територіях Полтавщини: перспективні шляхи розвитку» тощо.

Однак свого часу у фаховому дослідженні проблеми виховання екологічних ціннісних орієнтацій підлітків у процесі вивчення загальної географії ми дійшли висновку, що виховання екологічних ціннісних орієнтацій забезпечується опануванням підлітками низки суб'єктних цінностей природи; до них, зокрема, належать історико-культурна та громадянсько-патріотична цінності [2]. Відтак, обґрунтованим є висновок щодо продуктивності виховання патріотизму в гуртках географічного та екологічного краєзнавства на сприятливому природничому матеріалі шляхом долучення учнівської молоді до дослідницької історико-краєзнавчої роботи.

Проілюструємо цю тезу на конкретному прикладі. Під час вивчення охорони природи на Полтавщині юних екологів зацікавила постать Миколи Миколайовича Баєра – різнобічно обдарованої людини, яка залишила слід і в літературі – як поет і перекладач, і у справі охорони природи, і в організації

вітчизняної вищої сільськогосподарської освіти, і в політиці – адже Баєр був помітним діячем національно-визвольного руху часів Української революції.

Період активної природоохоронної діяльності М.М. Баєра припадає на 1918–1919 рр. Коли у березні 1918 р. було утворене Полтавське товариство любителів природи під головуванням В.І. Вернадського, під третім номером до списку членів Товариства занесли М.М. Баєра.

Того ж року в Полтаві вийшли дві книжки канадсько-американського письменника-аніمالіста Ернеста Томпсона Сетона у перекладі Миколи Баєра: «Лобо, король вовків на Курумпо» [4] та «Наші приятелі. Оповідання про собак» [5]. Вони проникнуті любов'ю і пошаною до тварин та засвідчують обізнаність Баєра у справі охорони природи. Зокрема, згадуючи антилопу вилорога у перекладі «Лобо», М.М. Баєр зробив примітку, що цей вид є майже винищеним у США і залишився під надійною охороною лише на території Йєлоустоунського парку [4, с. 2].

1919 р. у Полтаві побачила світ книга М.М. Баєра «Шануймо і бережімо свій рідний край», якою було розпочато природоохоронну серію видань Полтавського природничого музею. Автор пише: «Любити рідний край – це значить любити його пісні, його мову, його людей; це значить любити природу його: гаї, луки, лани, річки, пташок, звірів. Це значить шанувати все живе в рідному краю [1, с. 8]». Як зауважив О.В. Василюк, уся риторика природоохоронної пропаганди у цьому виданні ґрунтується винятково на історико-патріотичній тематиці [3, с. 2].

Далі Баєр наводить приклади організації дорослих та дитячих товариств із охорони природи у Фінляндії, Англії, Німеччині, Франції, Сполучених Штатах. Закінчується книга закликком гуртуватися у спілки охорони природи тих, «хто не хоче, щоб наша Україна і наша Полтавщина пустелею стали» [1, с. 16]; О.В. Василюк припускає, що це, імовірно, найдавніший опублікований заклик такого роду [3, с. 33]. Більше того, за О.В. Василюком це перша у світі книга, де порушено проблему руйнівного впливу сільського господарства на довкілля і зокрема – на глобальні зміни клімату (!) [1, с. 2].

Ще з юних років Микола Баєр виявив себе активним прихильником українського національно-визвольного руху. Із розгортанням Української революції активна громадянська позиція М.М. Баєра отримала широке поле для реалізації. Він поповнив лави Української партії соціалістів-федералістів, у 1917 р. балотувався від неї до Всеросійських установчих зборів по Полтавській виборчій окрузі. Певний час працював керівником департаменту землеробства в уряді УНР. У період Гетьманату Павла Скоропадського отримав призначення на посаду межевого інженера та старшого землеміра Київської губернської земельної управи, 1 червня 1918 р. був прикомандирований до межевого відділу Міністерства земельних справ. У 1919 р. М.М. Баєр став одним із засновників Української народної партії (хліборобів-власників).

Із поразкою Директорії УНР Баєр емігрував до Польщі. Повіривши обіцянкам більшовиків, восени 1921 р. він повністю відійшов від політичної діяльності та повернувся до Кам'янця-Подільського, де був призначений на посаду ректора новоствореного сільськогосподарського інституту. Проте вже у серпні 1922 р. Баєра як колишнього петлюрівця було занесено до списку неблагонадійних. Його біографія у подальші роки – чергування переїздів і арештів.

Останнє ув'язнення, яке М.М. Баєр наприкінці 1940-х – у першій половині 1950-х рр. відбував на Колимі, стало для нього фатальним: рятуючись від цинги, він пив забагато глищевого відвару, внаслідок чого розвинулася тяжка хвороба нирок. І хоча у зв'язку зі змінами у внутрішній політиці СРСР після смерті Йосипа Сталіна Баєр відбув покарання не повністю, відновити здоров'я він уже не зміг. На початку 1960-х рр. Микола Миколайович Баєр помер у харківській лікарні.

Життєвий шлях М.М. Баєра є виразним прикладом того, як тоталітарна комуністична система нівечила долі непересічних науковців, що були справжніми патріотами України. Про цю яскраву людину донедавна майже ніхто нічого не знав, збереглися лічені її світлини. Книгу «Шануймо і бережімо свій рідний край» радянський Головліт позначив як застарілу, заборонивши видавати у бібліотеках; збереглися лічені її примірники. Перше перевидання цієї

праці М.М. Баєра було здійснене 2019 р. у збірнику «Пам'ятки природоохоронної літератури України» [3, с. 31-40]. Того ж року побачило світ її репринтне видання [1].

Під впливом зібраної та опрацьованої інформації гуртківці долучилися до повернення пам'яті про М.М. Баєра. У листопаді 2019 р. у відділі краєзнавства Полтавської обласної універсальної наукової бібліотеки імені І.П. Котляревського відкрилася підготовлена ними книжково-ілюстративна виставка «Микола Баєр – призабута постать природоохоронного руху на Полтавщині». На ній були представлені фотографії М.М. Баєра, публікації про нього, копія обкладинки книги «Шануймо і бережімо свій рідний край» 1919 р. та сучасні видання його праць.

Презентацію виставки відвідали учасники обласної краєзнавчої конференції учнівської молоді «Полтавщина – земля моя свята» та керівник ГО «Полтавське товариство німців «Відергебурт» В.В. Кушніров. На цій конференції представник пошукової групи висвітлив основні віхи біографії М.М. Баєра, а невдовзі, у лютому 2020 р., доповідь «Микола Баєр – непересічна постать доби Української революції» було презентовано на Всеукраїнській філософській історико-краєзнавчій конференції учнівської молоді «Пізнай себе, свій рід, свій нарід» у м. Харкові.

Наступними кроками в апробації результатів краєзнавчо-дослідницької роботи стала участь вихованців гуртка у Всеукраїнській історико-краєзнавчій конференції «Державотворчі процеси в Україні: через віки у ХХІ століття» (м. Черкаси, квітень 2020 р.) та Всеукраїнській історико-краєзнавчій конференції «Українська революція: 100 років надії і боротьби» (м. Запоріжжя, квітень 2020 р.), обласній краєзнавчій конференції учнівської молоді «Полтавщина – земля моя свята» (м. Полтава, листопад 2020 р.).

Підсумком дослідження стало I місце у фіналі конкурсу краєзнавчо-дослідницьких робіт у рамках Всеукраїнської краєзнавчої акції учнівської молоді «Українська революція: 100 років надії і боротьби» 2021 р.

Таким чином, організація дослідницької історико-краєзнавчої роботи у

гуртку екологічного спрямування, з одного боку, логічно вписалася у тематику, властиву відповідній навчальній програмі з позашкільної освіти (історія природоохоронного руху в регіоні), з іншого – вилася у повноцінне дослідження учнівською молоддю долі репресованого патріота України, яке, у свою чергу, спонукало вихованців здійснити конкретні заходи для відновлення пам'яті про нього, популяризації його постаті та доробку.

Зауважимо, що наведений приклад не є винятком. Ми продовжуємо роботу в означеному напрямі на матеріалі історичних обставин зростання відомих дерев Диканьки. Пошукова група гуртка «Екологічне краєзнавство», яка виконала краєзнавче дослідження «Дуби в Диканьці – пам'ять про Українську революцію», увійшла до числа переможців Всеукраїнської краєзнавчої акції учнівської молоді «Українська революція: 100 років надії і боротьби» 2022 р.

Список використаних джерел:

1. Бейер М.М. Шануймо і бережімо свій рідний край: [репринтне вид. з доданою біографією]. Чернівці: Друк Арт, 2019. 44 с.
2. Копилець Є.В. Виховання екологічних ціннісних орієнтацій підлітків у процесі вивчення загальної географії: автореферат дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07. Умань, 2013. 20 с.
3. Пам'ятки природоохоронної літератури України. Антологія українських видань, присвячених охороні природи початку ХХ століття (1914–1932) / упоряд. О. Василюк. Київ, 2019. 330 с.
4. Томпсон-Сетон. Лобо, король вовків на Курумпо / переклав М. Бейер. Полтава, 1918. 23 с.
5. Томпсон-Сетон Е. Наші приятелі. Оповідання про собак / переклав М. Бейер. Полтава, 1918. 48 с.